

BELE A VAKVILÁGBA

JUHÁSZ ERZSÉBET

Emma arra ébredt, hogy férje oly erőteljes hangerővel csukta be maga mögött az ajtót, ami súlyos tapintatlanságra, sőt durvaságra vall, kiváltképp ebben az időpontban, hiszen alig múlt hajnali három, s olyan csönd van az egész faluban, hogy még akkor is felrezzent volna, ha a szomszédban csukják be így a kaput, nemhogy itt, a saját hálósobájukban, tőle alig egyméternyire. Gábor napról napra jobban hasonlít az apjára — villant az eszébe, és máris összeszorult a torka a hirtelen rázúdult kétségbeeséstől. Oly ismerős volt ez az érzés számára, hogy lényegében nem is az iménti erőteljes ajtóbecsukás tudatosította benne. Ezt az érzést árasztja itt minden: a hálósoba bútorai, a magányos motyogásra emlékeztető óraketyegés, az éjjeliszekrények jéghideg márványlapja, a ruhásszekrényről lepattogott festék tátongó foltjai. Olyan árva ez a szoba, talán még árvaabb, mint ő, árvaabb, mint Gábor. Emma szeretett volna mielőbb visszasüllyedni az álom öntudatlanságába, de ahogy az oly gyakran megesik, épp az ellenkező irányba, a mind tisztán látóbb ébredés felé sodródott feltartóztatlanul.

Emlékszik, fiatalasszony korában elalvás előtti és ébredés utáni álmodozásai jelentették egyhangú napjainak egyetlen fénylő pontját. Ismeretlen férfiak öleléseiről álmodozott egy időben, de az is megesett, hogy egy-egy futólagos férfiismerőse töltötte ki heteken, hónapokon át szerelemre szomjas képzeletét. Aztán mind sűrűbben egy selymes hajú kisgyereket képzelt maga elé. Mindegy volt, hogy kisfiú-e vagy kislány, csak hosszú, selymes haja legyen, s akkor ő fésülne, fésülne. Aztán megfogná a kis, párnás kezecskéjét, s mennének valahová, s ekkor egy soha sem látott vidék jelent meg előtte, nem ez az ő sár- és portengerből soha ki nem látó falujuk. És nem lenne többé ez a konokul csúnya hálósoba

sem, sem az a másik, az úgynevezett társalgó. Konyhája is egészen más volna. A konyhakredenc üvege sima volna, nem pedig oly csúnyán rapacsos, tele idétlen virágmintával, amelytől életre szólóan elmegy az ember étvágya. Edényei vadonatújnak volnának egytűlen egyig, és nyomát sem lehetne találni a megboldogult anyósától rámaradt ütött-kopott lábasoknak, serpenyőknek, keserveesen csikorgó ide-oda bicsakló darálóknak. Ezeknek az edényeknek a láttán akarata ellenére is mindig eszébe jut megboldogult anyósa. Csendes, törékeny kis asszony volt, akit hangosan nevetni még saját fia sem hallott, talán csak elmosolyodni hébe-hóba. Mindig volt egy kutyája meg egy macskája. Ha a konyhában volt, a macskájával beszélgetett, ha az udvaron vagy a virágoskertben, akkor meg a kutyával osztotta meg apró örömeit, és mind súlyosabb bánatát is, mely évről évre kisebbre zsugorította alakját. Szemlátomást kisebbedett mindene, arca, keze, lábafeje, csípője. Mire meghalt, akkora volt, mint egy tízéves kislány, s úgy meredt fel a koporsó ormótlan párnájáról, mintha félig ülne. Összeaszott arca, mellén összekulcsolt kezeinek bütykei ellenére is az az érzése támadt az embernek, hogy egy idő előtt előregedett kislányt lát, aki a jó isten megmagyarázhatatlan rendelése folytán ötvenhét éven át kislány maradt, sohasem nőtt felnőtté, asszony se lett belőle soha, de még habos fátylú menyasszony se. Pedig anyósának a menyasszonyi képe is hozzájuk került utóbb.

Úgy látszik, a megboldogult is alkalmazkodott ahhoz a szokáshoz, mely szerint a templomi esküvőről kijövet az ifjú párnak nemcsak együtt kell lefényképezkednie, s ezáltal megörökítenie az egymásnak tett szent eskü életre szóló pillanatát, hanem a menyasszonynak illik külön is lefényképezkednie, nyilván abból a bölcs megfontolásból következően, hogy azután a további harminc-negyven év folyamán titkon, ha senki sem látja, elővehesse ezt a menyasszonyi képet, s elámulhasson azon, hogy milyen messze sodródott testben és lélekben egyaránt attól a hamvasságtól s a vele együtt járó minden bizakodástól is, amilyenek néhai menyasszonyként megörökítetett. Emmának legalábbis mindig ez jut eszébe, ha nagy ritkán arra kényszerül, hogy rendet tegyen a szekrény alsó fiókjában összehalmozott, régi holmik között. Anyósának a menyasszonyi képe mindig úgy hat rá, mintha önmagát látná fiatalon, s szinte tapintani véli saját arcának szaporodó ráncai alatt a kiszolgáltatottság riadalmának és a félszeg boldogságvárásnak lehetfinom rétegét.

Apósa kilenc évvel volt idősebb anyósánál. Nem volt ez szokatlanul nagy korkülönbség abban az időben, elég azonban, ha az ember rápillant megbarnult esküvői képükre, mindjárt a szemébe ötlük, mi az, ami ennek az emberpárnak az együtt megélt negyven évét már az esküvő pillanatában elrendelésszerűen meghatározta. Anyósa nem volt több tizenhét évesnél, apósa viszont, ha hozzáadjuk az említett korkülönbséget, huszonhat volt ez idő tájt. Mégis, mintha valójában nem is esküvői pár lettek volna, hanem valamiféle groteszk bohózat áldozataivá esve beöltöztek volna csupán menyasszonynak és vőlegénynek, s a képen látható férfi nem más, mint egy megkeseredett, de e keserűséget dacos büszkeséggel viselő agglegény, esetleg korán megözvegyült férfi, aki a mellette álló lánykát csak afféle kis pesztonkának tekinti, aki a továbbiakban gondját viseli majd, főz és mos rá, ellátja a ház körüli teendőket, s csak akkor szól, ha kérdezik, különben, mint a sír, oly néma, s ami még fontosabb: a levegőnél is észrevétlenebb, bebiztosítva ezzel a ház urának kikezdehetetlen magányát, amelyre az szemlátomást nemcsak berendezkedett, hanem egyenesen föl-
esküdütt.

Nehéz idők jártak e fényképek készültének pillanatában is. az egész falu összedúlva, s ezen nemcsak a megműveletlen földek sokaságát kell érteni, hanem mindazt, amivel a négy évig tartó háború járt. Egyesek menthetetlenül elszegényedtek, mások váratlanul meggazdagodtak, senki sem tudta többé, ki itt az úr, és ki a szolga. Apósa ekkorra megjárta már az olasz frontot, ott volt Isonzónál, ott Piavénál, egy comblövéssel azonban megúsza az egész „világfölfordulást”. De hogy valójában mégsem úszta meg ennyivel, azt megboldogult anyósa tudhatta a legjobban. Emma azt is látni vélte, hogy anyósa arcán, a menyasszonyi kép barna rétege alatt masinával megörökíthetetlen szégyenpír ül, de ezt szorinte nem csupán az a szokatlan helyzet okozhatta, hogy egyszerűben — életében először és utoljára — közfigyelem tárgya lett. Emma azt is fölismerni vélte, hogy ez a szégyenpír egyfajta riadt, félszeg boldogságot is kifejez. Apósa, minden dacos felsőbbségérzete ellenére is — mely oly jól kivehető volt még e megbarnult esküvői képen is — határozottan mutató férfi volt. Magas, délceg alakja s a fénykép ütésein és kopásain is átütő izzás a tekintetében nem hagyhatta érintetlenül a mellette álló megszeppent-megilletődött tizenhét éves kislányt. Úgy képzelte, hogy megboldogult anyósa bele-
remegett Kistüskei István közelségébe már első találkozásuk pil-

lanatában. S amikor a férfi, nem sokat teketóriázva, hamarosan meg is kérte a kezét, ez a remegés még csak fokozódott benne. S ha addig a megközelíthetlensége miatti szorongásnak hitte is, a nászéjszakán már tudnia kellett, hogy nemcsak a félelem okozza e belső remegést, hanem más egyéb is.

Összeszoruló szívvel mégis várakozásteljesen tekinthetett a nászéjszakára megvetett családi ágyra. Az ágynemű friss érintetlensége, a lepedők makulátlan hófehérsége láttán ártatlan ölén eddig sohasem tapasztalt bizsergés cikázott át. Hatalmasnak tűnt ez az ikerágy, szemérmetlenül kitárulkozonak, ugyanakkor alattomosnak, mint egy óriási ragadozó, mely őt lesi, hogy megkaparintsa, s kíméletlenül elnyelje. Olyan, mint egy családi sírbolt — villanhatott az eszébe váratlanul. Kimondhatatlan szomorúság lett úrrá rajta egyszeriben, ahogy vetkőzni kezdett, s amikor a szakszerűen hajába fűzött menyasszonyi koszorút lefejtette magáról, hangos sírásra fakadt. Önmaga számára is váratlan és megmagyarázhatatlan volt ez a heves sírás, s mintha szeretett halottja ruhájának ráncait rendezgetné el a koporsóban, úgy rendezgette, egy szál ingben dideregve, levetett menyasszonyi ruhájának fodrait, s végül a könnyű fátyolt is ráhelyezte gyöngéden. Bőréen érezte Kistüskei Istvánnak (milyen hihetetlen, hogy ez a férfi most már az ő ura!) szaggatott, erős lélegzetét. Szemét sem merte kinyitni, csak egy-egy pillanatra olykor, de hunyt szemmel is magán érezte a férfi arcára szegeződő tekintetét, s azt is, ahogy ingéből kibontva végigpásztázta egész testét. Úgy égette ez a tekintet, hogy azt hitte, csak még egy perc, s ő mindenestől felperzselődik, s ellobban, mint a csontig égett kanóc lángja. Hevesen szorította ez a fölé boruló test, hogy alig kapott levegőt, s mégsem fájt egy csöppet sem, sőt életében először úgy tűnt neki, hogy ezután valami olyasmi következik, hogy ő többé nem is lesz ő, hanem átváltozik. Talán lebegni fog, mint az angyalok. Múndig úgy hitte régen, hogy az angyalok ott suhognak esténként az ágya felett a sötétben. Biztosan angyallá változik ő is. Minden erejével ölelte ezt a fölé boruló testet, aki e pillanatban nem Kistüskei István volt, nem is egy névtelen test, hanem az angyali fölszárnyalás ígéző ígérete. Rövid, éles fájdalom cikázott át forró ölén, de egy szempillantás múlva mindez kimondhatatlan gyönyörűségben oldódott föl. Heves vonaglás rángatta egész valóját, de ahogy e pillanatban rányitotta szemét a fölé boruló férfi arcára, rémület fogta el a rá szegeződő tekintetből áradó sötét kétségbeesés, már-már kegyetlen bosszúvágy lát-

tán. Nem sokkal később Kistüskei István hátatfordítva neki, paplanát füléig húzva mély álomba zuhant, s mint akit letaglóztak, meg sem mozdult egészen reggelig. Nyitott szemmel feküdt mellette a sötétben, s érezte, hogy kívül maradt egy másik világon, ottfelejtették a kapu előtt, amely minden bizonnyal a mennyország kapuja lehetett, mert annak a világnak a kapui, amelyekben ő él, mind ugyanarra nyíllanak.

Hogy milyen parttalan az a sötétség, amelybe férje, mint valami feneketlen kútba, úgy süllyedt alább s alább, azt már a nászéjszákájukon megsejthette. Sok-sok örömtelen és szóltan szeretkezésükből hosszú éveken át nem fogant gyermekáldás. Aztán mégis. Kistüskei Istvánné szinte el sem tudta hinni, pedig a saját fülével hallotta evilági sötétségbe szakadt újszülöttjének éles hangú, panaszos felsírását. Annyi komor év után melegség öntötte el egész valóját. Apa! — buggyant ki belőle akarata ellenére is, alig hallhatóan a férjének szánt megszólítás, s szívében máris felserkent a rég betemetett remény. Amikor azonban Kistüskei István megnézte az újszülöttet, arca nem látszott többet elárulni, mint azt, hogy egy bajjal több szakadt a nyakába. Késő van — szűrte ki fogai között komoran, és erőteljesen becsukta maga mögött az ajtót. S talán a súlyos bánat, mely Kistüskei Istvánnét mindhalálíg apasztotta, s melyet csak kutyájával és macskájával tudott megosztani, nem csupán a nehéz életkörülményeknek, s a soha szünni nem akaró sok munkának, s az életükből soha végérvényesen el nem távolítható létbizonytalanságnak volt tulajdonítható, hanem annak is, amit anyósa talán sohasem nevezett reménytelen szerelemnek, de amelyet mégiscsak benne hordott élete végéig minden mozdulatában, tekintetében, s amely hallgatagságát az évek során mind súlyosabb tartalmakkal telítette, a végső kimondhatatlanságig.

Ezeket az esküvői fényképeket nézegetve Emmának eszébe jutott férjének egy régi története. Fiatal házások voltak még, mégsem annyira már, hogy önfeledten nevetgélve mendegéljenek az utcákon, meg-megállva, mélyen belenézve egymás szemébe. Emmának utóbb úgy tűnt, hogy ők ketten Gáborral már ez idő tájt is öregek voltak, jobban mondva a középkorú házaspárokra jellemzően hűvösek és érdektelenek egymás iránt. Legalábbis ilyeneknek érezhették magukat mindketten, amikor egyszeriben egy feléjük haladó fiatal párra lettek figyelmesek. Nem nevetgéltek azok túl hangosan, éppen csak bizalmasan. Csupa bizalom sugárzott belőlük. Andalogtak, messzeségbe elnéző, sugaras tekintettel, vakon és

süketen mindarra, ami rajtuk kívüli. Nem is andalogtak, hanem lebegtek, magasan fölemelkedve a kilazult tégláktól hepehupás járdáról, s föl a girbe-gurba utca ütött-kopott házikóin. Emlékszem egy ugyanilyen szerelmespárra gyerekkoromból — szólalt meg váratlanul Gábor, miután elringtak mellettük, légiességükkel megperzselve őket, a két menthetetlenül földön járót. — Anyám elvitt a vásárba. Jártuk a sátrakat sorra, s anya mindig megfontolt volt és takarékos, fölösleges dolgokra nem dobta ki a pénzt, hihetetlenül engedékeny lett egyszeriben. Amire rámutattam, azonnal megvette nekem, s — föltehetően ettől a „bűnös” tékozlástól — arca egészen megváltozott. S a hangja! Soha olyan közelinek nem éreztem anyát, mint ezen az egyszeri vásáron. Voltak pillanatok, amikor úgy tűnt, ő az, aki megkívánta a sok haszontalan csecsebecsét, s én vagyok az, aki a tékozlás boldogságában úszva mindezzel megajándékozom őt. Feledhetetlenül szép nap volt, sokáig elmaradtunk. S amikor mintegy bódulatból ocsúdva, sietve és elkomolyodva hazaindultunk, nem messze a vásártértől, a kihalt utcán épp egy ilyen szerelmespárra lettünk figyelmesek. S ekkor anya, akit én sírni sose láttam, egyszeriben sírva fakadt. Először csak a könnyeit törülgette szipogva, aztán már zokogott. A sírástól és a melegtől szédülve, és félig megvakulva támolyogtunk be a kapun...

Ennek az esküvői képen látható néhai párnak az élete sohase tudott rendes kerékvágásba kerülni. Minden balul ütött ki, amibe csak belefogtak. Nem tartoztak ugyan a falu legszegényebbjei közé, nem éheztek, áztak-fáztak, de valahogy mégse vitték soha semmire. Ez a sikertelenség az idők során mind komorabbá tette egyébként is többnyire örömtelen életüket. Egyre gyakrabban fordult elő, hogy apósa a pálinkásüveg után nyúlt. Nem ivott rendszerezsen, de átlagosan havonta egyszer alaposan a pohár fenekére nézett. S ekkor végre szóra méltatta a feleségét is. Sőt beszélt, beszélt, talán nem is csak neki, hanem még inkább bele a vakvilágba, a végkimerülésig, amíg a pálinka végképp le nem döntötte lábáról. Felesége pedig ott ült vele szemben, és egyetlen szó nélkül rendre végighallgatta.

— Tudod te, ki az a Kistüskei István? — kezdte hosszú magánbeszédét minden alkalommal, s mindjárt meg is adta rá a választ: — Nem tudod, nem tudja azt senki. Azt csak én tudom. Én, én, Kistüskei István — s ilyenkor nagyot ütött a saját mellére. Hosszú, kacsaringós történetek következtek ezután, végső érthetlenségbe fúló végkifejlettel. Valójában mindig ugyanarról a né-

hány történetről volt szó. Arról, hogyan úszta meg a négyéves „világfölfordulást” Kistüskei István, s még néhány későbbi, kudarcba fulladt vállalkozásáról. Már a kezdet kezdetén is érthetetlen volt ez a magánbeszéd. Nem szó szerint, de a lényegét illetően. Egyfelől mindenkit ámulatba ejtő tettekről kívántak beszámolni ezek a történetek, ugyanakkor önkéntelenül is lépten-nyomon a kudarcról vallottak. Kistüskei Istvánra mindenki ámulattal nézett fel, nem volt nála belevalóbb fickó az egész osztrák—magyar császári és királyi hadseregben, de ezzel egyidejűleg mintha mégsem ismerte volna fel senki Kistüskei István kivételes értékeit, mintha sohasem történt volna semmi egyéb, csak az, hogy egy ember magamagának mesél, ő a főszereplő s a többiek is, ugyanegy személyben, sőt ő az, aki felettébb becsüli Kistüskei Istvánt, ugyanakkor ő képviseli a többieket is, akik a legjobb esetben is kétkedve néznek rá, vagy ami a leggyakoribb: észre sem veszik, hogy a világon van.

E megsokszorozódás egyre kibogozhatatlanabb zűrzavarát kívánta volna fékezni Kistüskei Istvánné, amint zokszó nélkül végigüldögélte férje késő éjszakába nyúló magánbeszédeit? Útjelző vagy iránytű akart lenni talán, hogy ne kerülhessenek végső útvesztőbe, ahonnan nem lehet kitalálni semmilyen folytatható útra, ahol csak forgolódni lehet egy helyben, mint a kátyúba ragadt szekér kereke. Vagy talán, mint annyi más nő, Kistüskei Istvánné is rendelkezett azzal az ősi asszonyi-anyai képességgel, hogy azonnal ki tudta hámozni a sok cikornyás összevisszaságból azt, ami ott lapít benne szóvátehetetlenül, s felismerte férje komor, felnőtté kérgesedett lényé mélyén a kisgyereket, akit magára hagytak a sötétben, s torokszakadtából üvölt, bele a vakvilágba, amiért senki sem jön érte. S Emmának e pillanatban az villan az eszébe, hogy kettejük, Gábor és az ő életében talán épp az ő mindig kiújuló kétségbeesése az iránytű. S a kudarc, mely férje egyetlen, elherdálhatatlan, apai öröksége, mindaddig elviselhető lesz, amíg ő, felriadva álmából, újra meg újra farkasszemet néz a sötétséggel, melyben hajnalról napestig, s estétől hajnalig ott forgolódnak ők ketten. Ki-ki a maga pályáján, egy helyben, mint a kátyúba ragadt szekér kereke.